

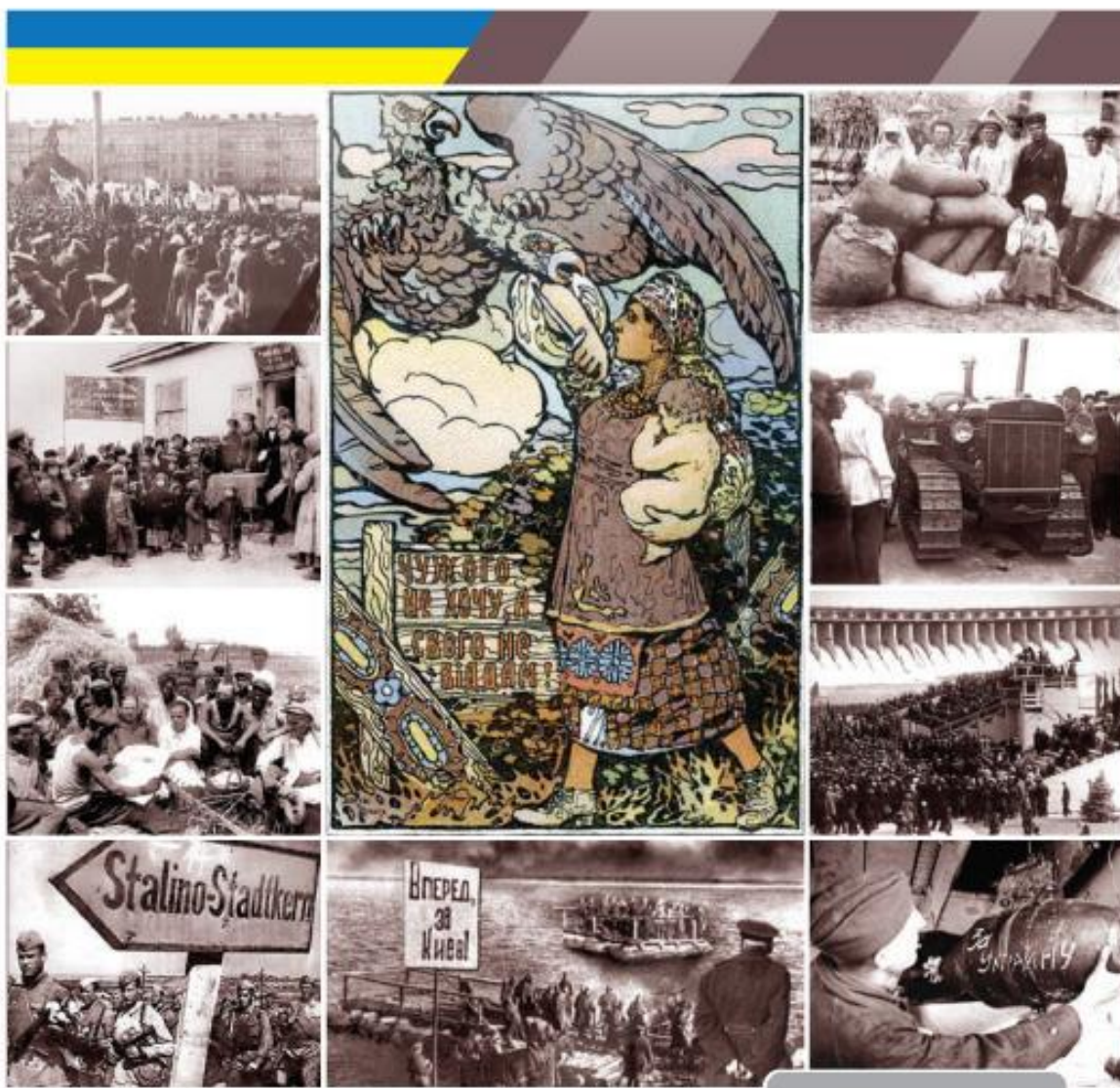
В. С. Власов, С. В. Кульчицький

Історія України

10

клас

профільний рівень

Видawnицтво
Літера

ШАНОВНІ УЧНІ ТА УЧЕНИЦІ 10-Х КЛАСІВ!

ПЕРЕД ВАМИ - МАТЕРІАЛИ ДО НАСТУПНИХ 28 та 29 УРОКІВ З ПРЕДМЕТУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ». У ЦЬОМУ ФАЙЛІ ВИ ЗНАЙДЕТЕ МАТЕРІАЛ ПАРАГРАФУ ПІДРУЧНИКА, А ПІСЛЯ 29 УРОКУ ТЕМИ - ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗА НИМ (ЕЛЕКТРОННИЙ ВАРІАНТ) БАЖАНО, ЯКЩО ВИ ВИКОНАЄТЕ ЦЮ РОБОТУ ДО ДНЯ НАСТУПНОГО УРОКУ. З УСІМА ПИТАННЯМИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ПРОШУ ЗВЕРТАТИСЯ НА **ЧАТ У ХЬЮМА-ШКОЛІ**.

Історія України 10 клас

Розділ 3

Розгортання визвольних змагань

Розділ 3. РОЗГОРТАННЯ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ

23–24. Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського	93
25–26. Директорія УНР: у вогні війни та політичного протиборства	104
27–28. Західноукраїнська Народна Республіка	113
29–30. 1919 рік: встановлення УСРР та окупація України білогвардійцями	122
31–32. Реставрація УСРР, Радянсько-польська війна, Розгром військ Петра Врангеля	131
33–34. Портрет Симона Петлюри на тлі епохи, <i>Практичне заняття № 5</i>	140
35–36. Культурно-освітнє життя	144

31-32

Реставрація УСРР. Радянсько-польська війна. Розгром військ Петра Врангеля

Керівництво РКП(б), зваживши на негативний досвід двох війн з УНР, зробило все можливе, щоб третє вторгнення більшовицьких збройних сил виглядало як визвольний похід, а не чергова окупація. Воєнні успіхи більшовиків зумовлювалися насамперед величезними ресурсами, які стали доступними внаслідок націоналізації та мілітаризації російської економіки. У сільському господарстві, де компартійна диктатура мала справу з мільйонами дрібних власників, ці методи не спрацьовували. Тому більшовики вдалися до конфіскації сільськогосподарської продукції через **продрозверстку**. Заборона ринкової торгівлі й продрозверстка руйнували підвалини селянського господарства, уже раніше підірвані нескінченними війнами. Невдоволення селян політикою радянської влади зростало.

1. Які відносини склалися між українським радянським керівництвом та центральною владою у 1920 р. Як відновлювалася радянська влада в Україні

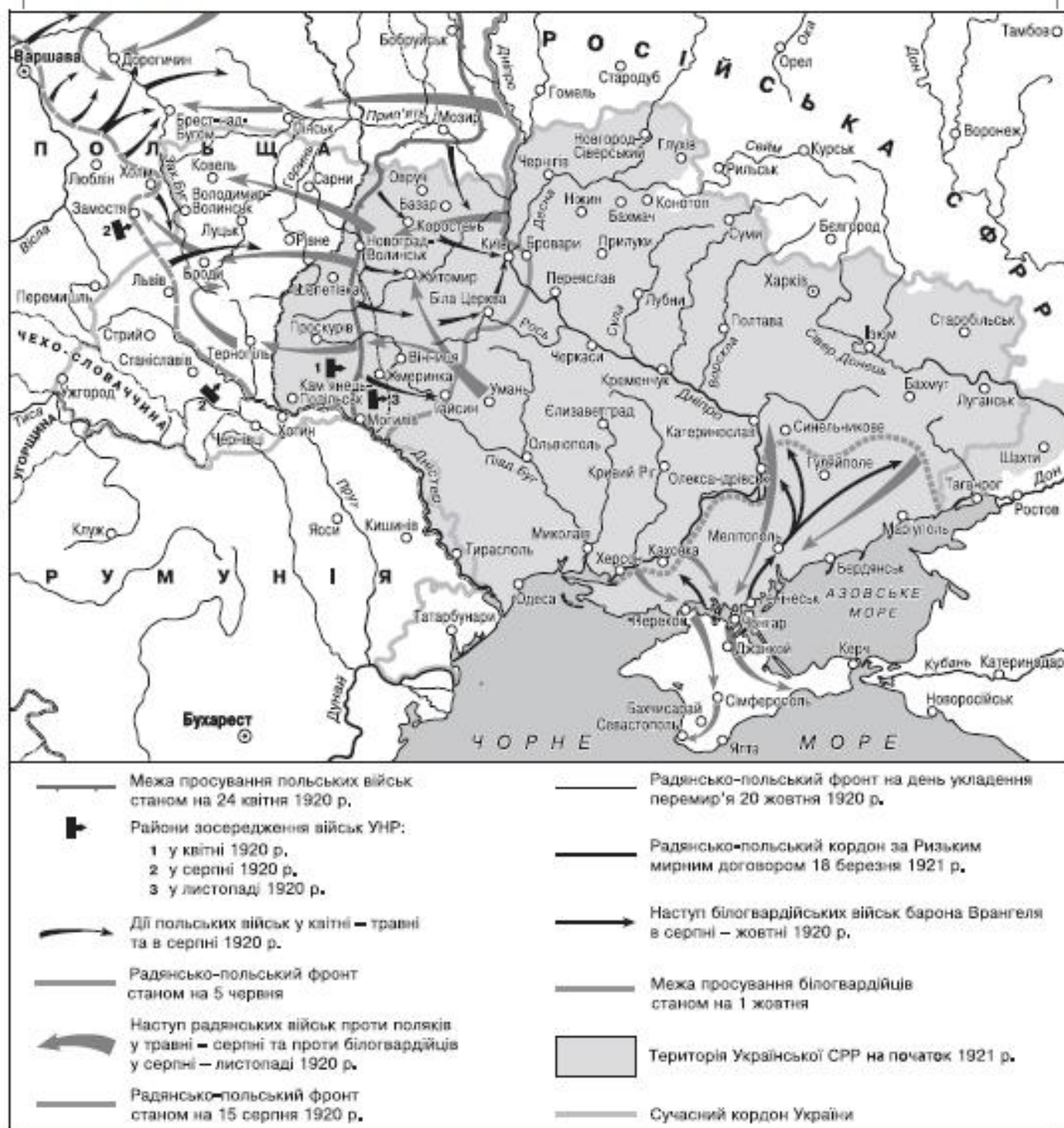
19 листопада 1919 р. Х. Раковський передав В. Леніну «Тези з українського питання». У цьому документі йшлося про потребу відновлення УСРР з *конституційним статусом незалежного державного утворення, але на засадах «воєнно-політичного союзу»*. 21 листопада політбюро ЦК схвалило їх, поклавши в основу резолюції **«Про Радянську владу на Україні»**.

Відродження рад в Україні знову почалося зі створення **ревкомів**. 11 грудня 1919 р. в Москві відбулося засідання членів президії ВУЦВК і Раднаркому УСРР, на якому був затверджений склад **Всеукраїнського революційного комітету** (Всеукрревкому) – центрального тимчасового надзвичайного органу радянської влади в Україні.

За допомогою карти з'ясуйте, яким було становище українських земель у 1920 р. З огляду на розклад сил, об'єкти й події, що відображені на ній, сформулюйте якомога більше запитань; запропонуйте їх іншим групам і вислухайте відповіді.

↑ Україна в 1920 р. Радянсько-польська війна. Розгром військ П. Врангеля

Наприкінці лютого 1920 р. Всеукраїнським припинив існування. Влада перейшла до Раднаркому на чолі з Х. Раковським і ВУЦВК на чолі з Г. Петровським. Вибори до рад проходили за вже апробованою процедурою, яка забезпечила абсолютну перевагу більшовикам. Скликанням у травні Четвертого Все-

українського з'їзду рад завершилася побудова радянського, цілком підконтрольного КП(б)У апарату державної влади. З'їзд відбувся в Харкові, який став столицею УСРР.

Для остаточного контролю над радами, державним апаратом, армією, профспілками, громадськими організаціями, пресою, зрештою, економікою і суспільно-політичним життям більшовикам треба було усунути конкурентні політичні організації й утвердити **однопартійність**.

В Україні міцних позицій у КП(б)У бути не могло, доки серед селянства були впливовими інші комуністичні партії, утворені місцевими організаціями лівих українських есерів. Найбільшу загрозу для більшовиків становила **Українська комуністична партія боротьбистів (УКП(б))**. Лідери – Г. Гринько, В. Блакитний, О. Шумський, П. Любченко. Українські націонал-комуністи здебільшого висували вимоги створення незалежної української радянської республіки з окремою Червоною армією і під керівництвом організаційно самостійної комуністичної партії. З огляду на вплив боротьбистів серед селянства В. Ленін, обіцяючи «незалежність» УСРР, у березні 1920 р. змусив УКП(б) до саморозпуску і злиття з КП(б)У.

Український націонал-комунізм – національно орієнтований напрям у комуністичному русі, який виник в Україні. Його представники вважали, що комунізм потрібно не уніфікувати за російським зразком, а пристосовувати до специфічних українських національних умов.

Прочитайте фрагменти резолюції ЦК РКП(б) «Про Радянську владу на Україні». Виявіть, які зміни відбулися в політиці більшовиків, порівнюючи з 1919 р.: а) в галузях національно-державного будівництва; б) культурно-освітній сфері; в) аграрних відносинах.

«1. Неухильно проводячи принцип самовизначення націй, ЦК вважає за необхідне ще раз підтвердити, що РКП стоїть на принципі визнання самостійності України.

2. Вважаючи безперечною для всякого комуніста і усякого свідомого робітника необхідність якнайтіснішого союзу для всіх Радянських республік в їх боротьбі з грізними силами всесвітнього імперіалізму, РКП обстоює позицію, що визначення форм цього союзу буде остаточно вирішене самими українськими робітниками і трудящими селянами.

3. А в даний час відносини між УСРР і РСФРР визначаються федеративним зв'язком...

4. Зважаючи на те що українська культура (мова, школа та ін.) упродовж віків придушувалася царизмом і експлуаторськими класами Росії, ЦК РКП зобов'язує усіх членів партії усебічно сприяти усуненню всіх перешкод до вільного розвитку української мови й культури... Члени РКП на території України мають на ділі втілювати право трудящих мас учитися і розмовляти в усіх радянських установах рідною мовою, всіляко протидіючи спробам штучно відтіснити українську мову на другий план, прагнучи, навпаки, перетворити українську мову на знаряддя комуністичної освіти трудящих мас. Негайно ж повинні бути вжиті заходи для того, щоб в усіх радянських установах була достатня кількість службовців, які володіють українською мовою, і щоб надалі всі службовці вміли розмовляти українською мовою...

6. Оскільки на Україні, ще більшою мірою, ніж в Росії, переважну масу населення становить селянство, завданням Радянської влади на Україні є завоювання до себе довір'я з боку не тільки селянської бідноти, а й широких верств середнього селянства, яке своїми справжніми інтересами найтісніше зв'язане з Радянською владою. Зокрема, зберігаючи основні принципи продовольчої політики (державна заготівля хліба за твердими цінами, примусова розверстка), необхідно пристосувати способи її проведення саме до умов українського села...

7. Земельна політика повинна проводитися з особливою увагою до інтересів земельного господарства бідного і середнього селянства.

Завданням земельної політики на Україні має бути:

1) повна ліквідація відновлюваного Денікіним поміщицького землеволодіння з передачею земель безземельним і малоземельним;

2) радянські господарства будувати тільки в строго необхідних розмірах, зважаючи на життєві інтереси навколишнього селянства.

3) у справі об'єднання селян у комуни, артіль тощо строго проводити політику партії, яка не допускає в цьому відношенні ніякого примусу, полишаючи це виключно на вільне вирішення самих селян і суворо караючи за всякі спроби внести в цю справу начало примусу».

2. У чому полягала суть комуністичного будівництва в УСРР у 1920 р.

Після встановлення радянської влади в Україні відновилися комуністичні перетворення. Передусім було здійснено **націоналізацію** (у формі конфіскації) промисловості, залізниць, банків. Над одержавленими підприємствами почав стрімко розгалужуватися колосальний управлінський апарат. Було утворено *Бюро з відбудови промисловості (Промбюро)* на правах філії Вищої ради народного господарства (ВРНГ) РСФРР. Уся ця система призначалася для здійснення нездійсненого: налагодити управління з одного центру величезною масою націоналізованих підприємств (в Україні наприкінці 1920 р. – 10 773).

У виробництві, організованому по-комуністичному, не можна було обійтися без **трудової повинності**. Небажання робітника працювати там і тоді, де і коли це було потрібно для держави, влада сприймала як контрреволюційний виступ. З'явилося поняття «*дезертир трудового фронту*». При Раді оборони (з квітня 1920 р. – Рада праці та оборони, РПО) створили Головний комітет зі здійснення трудової повинності (Головкомтруд) з мережею місцевих установ.

12 жовтня 1920 р. Раднарком УСРР ухвалив постанову «Про табори примусових робіт». Організацію мережі таборів було покладено на чекістів. Створювалося Центральне управління таборів (ЦУЛАГ). У жовтні 1920 р. в УСРР уже функціонувало сім концтаборів.

У лютому 1920 р. було підписано закон про хлібну розверстку, згідно з яким мало бути отримано 160 млн пудів зерна. Затвердили й розверстку на велику рогату худобу, овець, свиней, яйця, картоплю тощо. По всій Україні створювали **комітети незаможних селян (комнезами)**, що були покликані організовувати й контролювати вилучення продовольства.

Продрозверстка поширювалася на всі селянські двори з посівною площею понад три десятини. Установлювалася **колективна відповідальність** (кругова порука) сільських громад за виконання встановлених центром норм. Якщо державне завдання виконувалося за сприяння бідноти, вона одержувала від 10 до 15 % стягнутого за розверсткою хліба.

Загалом у 1920 р. держава заготовила в Україні 71,5 млн пудів хліба. Навіть за допомогою військової сили і комнезамів план спромоглися виконати менше ніж на половину.

У липні 1920 р. з'явився декрет Раднаркому РСФРР «Про розрахункові операції», дія якого негайно поширилася на територію України. Декрет забороняв установам, підприємствам і організаціям купувати матеріали або продукти на вільному ринку. Розрахунки між установами та підприємствами могли здійснюватися тільки за безготівковою формою.

У грудні було підготовлено проект заміни грошей «**тромами**» (трудовими одиницями). Напередодні скасування грошей (яке так і не відбулося), 4 грудня 1920 р., Ленін підписав «Декрет про безкоштовний відпуск продовольчих продуктів і предметів широкого вжитку».

Отже, за тієї доби радянська влада й далі здійснювала політику, пізніше названу «**воєнним комунізмом**».

Висловіть своє ставлення до політики економічних перетворень, що її провадили в Україні більшовики. Чи хотіли б ви жити за тих часів? Як характеризують нову владу поняття «*дезертир трудового фронту*», «*табори примусових робіт*», «*колективна відповідальність*» тощо? Поміркуйте, зміцненню чи послабленню більшовицької влади сприяла політика «воєнного комунізму» в Україні?

3. У чому суть Варшавського договору УНР та Польщі

Юзеф Пілсудський, який здобув у Польщі майже диктаторську владу «начальника держави», тривалий час проводив переговори про утворення спільного антибільшовицького фронту в Україні із С. Петлюрою. Голова Директорії, прагнучи обстоювати незалежність УНР, погодився на умови, викладені в трьох таємних конвенціях. Вони були підписані у **квітні 1920 р.** і відомі під загальною назвою **Варшавської угоди**. Укладення договору призвело до політичної кризи, прем'єр-міністр УНР Ісаак Мазепа разом з усім своїм кабінетом пішов у відставку.

➔ Головний отаман Армії УНР С. Петлюра і польський маршал Ю. Пілсудський. Вінниця. 1920 р.

Політична і торговельно-економічна угоди стосувалися кола питань:

- » Польща визнавала незалежність УНР та Директорію УНР на чолі із С. Петлюрою як верховну владу в державі;
- » польський уряд зобов'язувався не укладати міжнародних угод, спрямованих проти України;
- » українському населенню в Польщі, як і польському в Україні, гарантувалися національно-культурні права;
- » УНР офіційно погоджувалася на анексію Польщею частини західноукраїнських земель (кордон між Польщею та УНР встановлювався по лінії контрольованих військами Пілсудського територій: у межах Польщі залишалися Холмищина, Підляшшя, Посяння й Лемківщина (від 1918 р.), Західна Волинь і частина Полісся до Збруча й Горині (від травня 1919 р.) і Східна Галичина (від липня 1919 р.)).

24 квітня 1920 р. між Польщею та УНР було укладено **військову конвенцію**, суть якої полягала в об'єднанні сил для боротьби з більшовиками (Польща зобов'язалася забезпечити військо УНР озброєнням та боєприпасами, а УНР польські формування – продовольством, фуражем тощо).

Умови Варшавської угоди обурили не тільки галичан, а й відомих наддніпрянських політиків.

Подискутуйте, зваживши на позиції галичан і Петлюри, про переваги і недоліки Варшавської угоди. Скористайтеся аргументами М. Лозинського, наведеними в джерелі.

Михайло Лозинський «Українська революція. Розвідки і матеріали. Галичина в рр. 1918–1920»: «Перехід Галицької армії до Денікіна й варшавська декларація місії УНР були тими актами, які своїм змістом унеможливили акт з'єднання. З одного боку, Галицька армія, за яку політично відповідала Диктатура, що виводила свою владу від Української Національної Ради, яка заключила акт з'єднання, – перестала обороняти Українську Народну Республіку й віддалася в розпорядження її ворога Денікіна. З другого боку, Директорія УНР, яка була другою договірною стороною при акті з'єднання, зреклася Галичини на користь Польщі. Тут треба ствердити, що акт з'єднання не давав на це Директорії УНР ніякого права. Так само Директорія УНР тоді повинна би в переговорах з Польщею стати і твердо стояти на тім, що галицька територія, на яку Польща має претензії, є територією Західноукраїнської Народної Республіки і про неї Директорія УНР не може рішати».

Підтвердіть фактами або спростуйте слушність думки сучасного історика: «Українсько-польський союз від самого початку був приречений на поразку, проте дав можливість на рік продовжити історію УНР» (В. Верстюк).

4. Як розгорталися воєнні дії на теренах України навесні – восени 1920 р.

25 квітня 1920 р. війська Пілсудського ввійшли в Україну. Разом з ними наступала Армія УНР. Дислоковані біля Вінниці дві бригади УГА, які після розгрому денікінців перейшли на службу радянської влади, приєдналися до неї. Однак польське командування роззброїло й розформувало галичан.

↑ Полковник М. Безручко (в центрі) та Головний отаман С. Петлюра (праворуч) приймають парад українських військ у Києві, 8 травня 1920 р.

Захопивши **6 травня 1920 р. Київ**, польська армія зупинилася на підступах до Дніпра. Червона армія, ставши в оборону, готувалася до контрнаступу. Після напружених боїв польські війська терміново евакуювалися з Києва. **12 червня до Києва вступила Червона армія.**

Війська Західного фронту під командуванням М. Тухачевського розпочали наступ на Варшаву. Війська Південно-Західного фронту на чолі з О. Єгоровим пішли на Львів. Керівники Польщі звернулися до держав Антанти. Англія та Франція пообіцяли допомогу, але Польща в обмін на це мала обмежитися на

сході лінією кордону, накресленою в декларації Антанти від 8 грудня 1919 р. Отримавши згоду поляків, міністр закордонних справ Великої Британії лорд Дж. Керзон звернувся з нотою до Росії і запропонував їй зупинити свої війська за 50 км від лінії, визначеної Антантаю як східний кордон Польщі. Відтоді ця лінія дістала назву **лінії Керзона**. Однак Раднарком РСФРР відмовився від посередництва.

У Східній Галичині, в Тернополі, заснували **Галицький ревком** на чолі з В. Затонським. Це був тимчасовий уряд терміново проголошеної **Галицької Соціалістичної Радянської Республіки**. Ревком відразу почав видавати декрети про конфіскацію поміщицьких та церковних земель, відокремлення школи від церкви і церкви від держави тощо.

13 серпня радянські війська підійшли до варшавської фортеці Модлін. Наступного дня поляки здійснили контрудар і завдали їм поразки. За десять днів основна частина червоних військ опинилася аж за Бугом. Наприкінці вересня фронт знову перемістився в район Житомира й Бердичева. Перемога поляків над Червоною армією була названа «**дивом на Віслі**».

У серпні 1920 р. обидві сторони розпочали в Мінську переговори про перемир'я. На початку вересня їх було перенесено до Риги, де вони тривали аж до весни наступного року. У **березні 1921 р.** Польща, з однієї сторони, і РСФРР та УСРР – з другої підписали **Ризький мир**.

За умовами *Ризького мирного договору* українські етнічні землі площею 122 тис. кв. км (Східна Галичина, Західна Волинь, Західне Полісся, Підляшшя, Надсяння, Лемківщина, Холмщина) ввійшли до складу Польщі. Польща визнала радянські республіки Україну та Білорусію.

Роздивіться написи на більшовицьких плакатах. 1. Які пропагандистські завдання виконували їх творці? 2. Як узгоджуються ідеологічні гасла плакатів з наказом одного з командувачів Червоної армії під час радянсько-польської війни *М. Тухачевського*: «Бійці робітничої революції! Спрямуйте свої погляди на Захід. На Заході вирішується доля світової революції. Через труп білої Польщі лежить шлях до світової пожежі. На багнетах понесемо щастя і мир трудовому люду. На Захід! На Вільно, Мінськ, Варшаву – марш!»? 3. Скориставшись джерелами, сформулюйте мету більшовиків у війні з Польщею.

← Загін добровольців з Миколаєва перед відправленням на фронт. 1920 р.

ЗАУВАЖТЕ

В окремих регіонах повстанський рух не згортався до 1922 р. На території Чигиринського повіту (нині Чигиринський, Кам'янський райони Черкаської обл.) було проголошено **Холодноярську республіку (1919–1922)**, яка боролася з денікінцями, а згодом – з більшовиками. Основою руху стали місцеві селяни, а його центром – село Мельники (нині Кам'янський район Черкаської обл.).

СЛОВНИК

Інтернування (від лат. *internus* – внутрішній) – затримання до закінчення війни цивільних або військових ворожої держави і розміщення їх у певному місці в умовах обмеженої свободи.

Прочитайте фрагмент джерела, з'ясуйте, про що в ньому йдеться, що є добре відомим, а що новим. Поміркуйте, у чому цінність джерела саме для вас, стисло викладіть своє ставлення до подій або діячів, згаданих у джерелі.

ДОКУМЕНТ
3

Ісаак Мазепа в книзі «Україна в огні й бурі революції 1917–1921 рр.» так описував ситуацію в Україні: «В міру зміцнення московської влади на Україні міжгромадянська війна поволі вщухла. Восени 1921 р. навіть Махно, під натиском більшовицьких військ, емігрував за кордон. А коли в листопаді того ж 1921 р. Ю. Тютюнник спробував знову розгойдати

Коли радянські війська почали битву за Київ, білогвардійці виступили з Криму й завдали удару по їхніх тилах. Та в боях під Каховкою червоноармійці зупинили армію генерала **Петра Врангеля**, який обійняв посаду головнокомандувача збройних сил півдня Росії замість А. Денікіна. У середині серпня Врангель кинув у бій усі наявні сили і захопив Олександрівськ. Однак через брак кількості військ він не зміг розширити фронт і взяти Катеринослав. Радянське керівництво провело додаткову мобілізацію й створило окремий Південний фронт, який очолив М. Фрунзе. Фрунзе мав майже 200 тис. бійців, найбоєздатнішими з-поміж них були махновські частини (Н. Махно уклав у жовтні угоду про спільні дії).

Крим було визволено внаслідок Перекопсько-Чонгарської операції, яка розпочалася 8 листопада. Ціною колосальних жертв червоноармійці прорвали Перекопські укріплення й увійшли на півострів. До 16 листопада Червона армія зайняла Керч. Це знаменувало ліквідацію Південного фронту.

Після 12 жовтня, коли на радянсько-польському фронті було оголошено перемир'я, ситуація на Правобережжі для Армії УНР та її білогвардійських союзників стала безнадійною. 18 листопада Червонокозацька дивізія В. Примакова й бригада Г. Котовського увірвалися у прикордонний Волочиск. Залишки військ С. Петлюри перейшли через Збруч на територію Польщі, де були **інтерновані**.

У жовтні – листопаді 1921 р. відбувся **Другий зимовий похід Армії УНР** Правобережною Україною. Його метою була допомога партизанському рухові, організація збройного повстання проти більшовицької влади. Під с. Базар більшовики розстріляли 359 взятих у полон вояків Армії УНР. Другий зимовий похід завершив період збройної боротьби Армії УНР за українську державність.

партизанщину на Україні, це скінчилося новою катастрофою під Базаром... На другий день усіх полонених погнали до сусіднього містечка Базар, де замкнули в церкві. 21 листопада 359 полонених (тобто майже всіх за винятком померлих від ран та тих, яких залишено для "додаткового слідства") присуджено до розстрілу. Того ж дня над могилою, викопаною під Базаром, присуд виконано. Перед розстрілом переможці пропонували засудженим "покаятися" і вступити в Червону армію. Ні один з повстанців на це не пішов. Могутнє "Слава!" і спів "Ще не вмерла Україна" заглушили ворожі скоростріли. Цим переможені, змучені вояки висловили все, про що вони мріяли і за що вмирили...

Трагедія під Базаром показала, що на Україні запанувала нова ситуація. Ліквідувавши свій фронт проти Врангеля і проти поляків, більшовики мали тепер змогу кинути всі свої сили проти українського визвольного руху. Через голод і терор московських окупантів повстанський рух на Україні поволі затих. У нерівній боротьбі зломилася воєнна сила України...

ПЕРЕВІРТЕ, ЧОГО НАВЧИЛИСЯ

1. Установіть хронологічну послідовність подій: **»** Захоплення Червоною армією Києва під час радянсько-польської війни **»** Укладення Варшавської угоди Директорією та урядом Польщі **»** Другий зимовий похід Армії УНР **»** Перекопсько-Чонгарська операція Південного фронту.
2. Якою була лінія радянсько-польського фронту на 5 червня та 15 серпня 1920 р.? Де розгорнулися воєнні дії під час наступу білогвардійських військ Врангеля?
3. Складіть речення, використавши поняття та терміни: *український націонал-комунізм, боротьбисти, камнезали, троди, «диво на Віслі», дезертир трудового фронту, табори примусових робіт, лінія Керзона.*
4. Схарактеризуйте одним реченням історичних діячів залежно від їхньої ролі в подіях Української революції в 1920 р.: С. Петлюра, П. Врангель, Н. Махно, М. Фрунзе, Ю. Пілсудський, М. Тухачевський, В. Затонський.
5. Прокоментуйте події (або явища), про які йдеться у фрагментах джерел.
«...В цих умовах масові заворушення на Україні не вщухали. Цілий 1920-й рік не переставали вибухати селянські повстання. З приводу цих повстань самі більшовики в "Збірнику звітів народних комісаріатів" за 1920 рік писали, що тільки за період від 20 травня 1920 р. і до 1 січня 1921 р. відібрано у повстанців: "205 кулеметів, 13 гармат, 23 714 рушниць та обрізів, 683 револьвери та інше майно. Сюди, – додає автор звіту, – не увійшли трофеї, відібрані у Махна, які нараховують понад 600 кулеметів, 20 гармат і багато іншого майна"» (І. Мазепа).
«Держави Антанти в своїй політиці зробили велику помилку, поставившись вороже до України. Ця помилка дала себе відчувати в 1920 році, коли Червона армія кинулася на Польщу; вона дає знати себе й зараз і буде загрозою для мирного життя народів у майбутньому. Лише шляхом відновлення незалежної Української Держави Європа може позбавитися від постійної загрози з боку советського імперіалізму» (О. Удовиченко).
«Боротьбисти відрізняються від більшовиків з-поміж іншого тим, що обстоюють безумовну незалежність України... Ми обіцяли боротьбистам максимум поступок, але з тим, що вони будуть вести комуністичну політику. Ми цю партію перереєстрували, і замість повстання боротьбистів, яке було неминуче, ми одержали, завдяки правильній лінії ЦК, чудово втілений тов. Раковським, те, що все краще, що було серед боротьбистів, увійшло в нашу партію під нашим контролем, з нашого визнання, а решта зникла з політичної сцени» (В. Ленін).
6. Чи вважаєте слушним міркування сучасника подій? Відповідь обґрунтуйте.
«За Директорією УНР пішли совітська Росія й радянська Україна, які договором у Ризі зрелися на користь Польщі тих самих українських земель, включно з Галичиною, які призначав Польщі Варшавський договір з Головним отаманом Петлюрою. Коли пригадати, що головним агітаційним знаряддям совітської Росії й радянської України проти петлюрівщини було те, що "Петлюра запродав українські землі й українські маси селянства й робітництва в неволю шляхетської Польщі", то це дасть найліпшу оцінку Ризького договору і становища інтересів українських мас селянства й робітництва» (М. Лозинський).